

РОЗДІЛ IV. ПРОБЛЕМИ ТЕОРІЇ ЗАГАЛЬНОЇ ОСВІТИ

УДК 37.026;738.4(477.52)

М. А. Білоцерковець

Сумський державний педагогічний
університет імені А. С. Макаренка

ДІАГНОСТИЧНО-КРИТЕРІАЛЬНИЙ ІНСТРУМЕНТАРІЙ ЕВРИСТИЧНОГО ЕКСПЕРИМЕНТУ

У статті розкрито особливості педагогічної діагностики в евристичному навчанні. Розроблено критерії для визначення рівня освоєння студентами аграрних ВНЗ теоретичних знань з гуманітарних дисциплін відповідно до Державного стандарту. Зазначено, що евристичні діагностичні процедури є базисними для контролю оволодіння мовними знаннями в навчальних закладах та ділових сферах Європи. Описано критерії оцінювання створеного студентами освітнього продукту. Наведено статистичні дані проведеного формульованого експерименту з використанням процедур діагностики в евристичному освоєнні теоретичних знань. Доведено, що така діагностика ефективна за умов наявності адекватних критеріїв навчальних досягнень студентів у процесі фахового становлення.

Ключові слова: педагогічна діагностика, евристичне навчання, контроль, оцінювання, теоретичні знання, освітній продукт, критерії, формульований експеримент.

Постановка проблеми. На сьогодні в Україні необхідні висококваліфіковані багатопрофільні професіонали із знанням іноземних мов, фахівці, готові сприймати нові та прогресивні тренди, здатні до генерації та запровадження оригінальних ідей, а також до взаємовигідної участі в міжнародному співробітництві і формуванні нового ставлення до України в Європі й усьому світі. Важливу роль у процесі становлення і навчання таких професіоналів відіграє інноваційна педагогіка, та одна з її головних складових, педагогічна діагностика. Остання в евристичному навчанні виступає потужним чинником навчальної мотивації і корекції пошуково-творчої роботи зі створення освітнього продукту. Кваліфіковане виконання діагностичних процедур вимагає наявності адекватних критеріїв вимірювання особистісного поступу, зробленого студентами у процесі створення значимих освітніх продуктів.

Аналіз актуальних досліджень. Використання діагностики в педагогічному процесі висвітлюється у працях зарубіжних дослідників К. Інгенкампа, Я. Коломінського, О. Кочетова, Е. Стоунса та інших. В Україні дана проблема розв'язується в роботах низки дослідників (В. Бондар, В. Галузинський, О. Мельник, І. Підласий). Сутність діагностики в евристичному навчанні розкрито у роботах науковців школи М. Лазарева (Сумський державний педагогічний університет), зокрема у працях О. Демченко, присвячених компетентній педагогічній діагностиці самостійної діяльності студентів, а також дослідженнях тестової діагностики евристичних завдань (Т. Плохута).

Діагностична діяльність – це процес, у ході якого (з використанням спеціального інструментарію чи без нього), дотримуючись необхідних наукових критеріїв якості, викладач спостерігає за студентами, обробляє дані спостережень та опитувань і повідомляє про отримані результати з метою встановлення причин успіхів чи недоліків. Завдання педагогічної діагностики полягають в оптимізації процесу індивідуального навчання та забезпеченні правильного визначення його результатів [2, 7]. Особливістю діагностики в евристичному навчанні є вимірювання змін у зовнішніх і внутрішніх освітніх продуктах студентів та їх особистісних якостях. Найчастіше для діагностики рівня освоєння навчального матеріалу застосовують різні тести. Але не менш ефективним є ситуативний підхід, тобто діагностування студентів за допомогою штучних або природних освітніх ситуацій. На думку М. Лазарева, одним із головних засобів евристичної діагностики є захист створеного освітнього продукту, обстоювання його доцільності, аргументація змістовності та якісних характеристик [3, 89].

Мета статті – розробити та випробувати критерії для визначення рівнів теоретичних знань, якими оволоділи студенти, створюючи освітні продукти.

Виклад основного матеріалу. Наша дослідно-експериментальна робота здійснювалася на базі Сумського національного аграрного університету. Проводився порівняльний аналіз рівнів освоєння теоретичних знань з гуманітарних дисциплін студентами контрольної та експериментальної груп. Головним напрямом нашого експерименту було визначення рівня освоєння студентами теоретичних знань із предмету «Іноземна мова професійного спрямування». Завданням даної дисципліни, згідно з Державним стандартом навчання іноземних мов, є оволодіння студентами практичними знаннями одиниць мовлення й теоретичними знаннями правил їх утворення, теоретичними знаннями про систему мови, тобто мовна компетенція, яка включає в себе лексичну, граматичну, фонологічну й орфографічну компетенції. Мовна компетенція – інтегративне поняття, яке охоплює також країнознавчі знання – знання історії, географії, економіки, державного устрою та культури країни та лінгвокраїнознавчі знання – знання особливостей мовленнєвої та немовленнєвої поведінки носіїв мови в певних ситуаціях спілкування. Студенти мають здобути відповідні теоретичні мовні знання, і в них необхідно сформулювати конкретні мовленнєві вміння й навички адекватно застосовувати ці знання у процесі спілкування. Засвоєні знання є базою для формування вмінь і навичок спілкуватись іноземною мовою відповідно до мотивів, мети і соціальних норм мовленнєвої поведінки в типових професійних та ділових ситуаціях, формування вмінь і навичок, пов'язаних з оволодінням основними видами мовленнєвої та немовленнєвої поведінки носіїв мови у професійних ситуаціях спілкування.

Для діагностики оволодіння студентами теоретичними знаннями з предмету «Іноземна мова професійного спрямування» ми визначили чотири рівні освоєння та дали їхню характеристику. Перший рівень – початковий (низький). Викладач застосовував лише традиційні методи викладання, а студенти обмежувалися лише запам'ятовуванням і повторенням готового матеріалу з підручника й виконанням відносно складних, але типових завдань. Самостійна оцінка результатів діяльності здійснювалася згідно з запропонованими зразками та простими критеріями якості виконання. Другий рівень – репродуктивний (середній) – відзначається заглибленням у сутність положення, спробами виявити зв'язки між елементами теорії, використанням відомих знань (умінь) у змінених умовах. Упровадження елементів інноваційної пошуково-творчої діяльності веде до осмисленого переносу знань у типові й нетипові ситуації, допомагає аналізувати й узагальнювати отримані знання, сприяє формуванню прийомів і механізмів пізнавально-творчої діяльності, внутрішніх пізнавальних мотивів. Необхідність узагальнювати й систематизувати одержані знання при переносі їх у неординарні ситуації перетворює знання на більш гнучкі, мобільні, виробляє потребу в самостійному їх поглибленні, формують мотив самоосвіти [4, 280]. Третій рівень – продуктивний (достатній). Даному рівню притаманне самостійне формулювання студентами наукової проблеми й виявлення її суперечностей, аналіз та синтез теоретичних визначень і положень, евристична діалогова взаємодія, узагальнення здобутих результатів пошуково-творчої діяльності, прагнення заглибитись у сутність наукової теорії і взаємозв'язків між її елементами, використання власного способу діяльності. Критерієм сформованості четвертого, евристичного (високого), рівня освоєння знань є наявність теоретичного осмислення положень і концепцій, що вивчаються, здатність сформулювати творче завдання, професійну ситуацію та самостійно знайти способи її розв'язання, виявити зв'язок теоретичних знань із практичною професійною діяльністю, здатність створити власні теоретичні гіпотези, визначення положень, принципів. Рівні освоєння теоретичного матеріалу студентами на кожному етапі навчання відповідають змісту дисципліни й узгоджуються з рекомендаціями Ради Європи, отриманими для створення Державного стандарту навчання іноземних мов в Україні.

Рівень	Показники
<i>Початковий (Низький)</i>	Повторення готових знань і вмінь, вірний вибір засобів для стандартної професійної ситуації та застосування вибраного механізму для її розв'язання
<i>Репродуктивний (Середній)</i>	Спроби тлумачення теоретичних положень, вірна інтерпретація отриманої інформації, зацікавлення сутністю теоретичного положення;

	самостійне здійснення пошуку та відбору необхідної додаткової інформації
<i>Продуктивний (Достатній)</i>	Сформована здатність застосовувати освоєні теоретичні знання, механізми та прийоми евристичної діяльності в нестандартних евристичних професійних ситуаціях; уміння узагальнювати, структурувати та аналізувати
<i>Евристичний (Високий)</i>	Теоретичне осмислення положень і концепцій, здатність сформулювати власну наукову проблему, виявити зв'язок теоретичних знань із практичною професійною діяльністю, створення власних теоретичних знань

Запропонована нами система оцінювання рівня теоретичних знань заснована на принципах евристичного навчання, спрямованих на перевірку не того, що студенти не знають іноземною мовою, а того, на що вони здатні. Діагностичні процедури, спрямовані на перевірку того, на що здатні студенти, є базисними для контролю оволодіння мовними знаннями в навчальних закладах Європи та є поширеними в ділових сферах та університетах, де вони застосовується для перевірки знань випускників шкіл, абітурієнтів, які вступають до університетів, і для професійного зростання фахівців у державних і приватних секторах.

Для перевірки теоретичних знань ми використовували актуальні й цікаві завдання, що відображають ситуації професійного спілкування. Отже, студенти всебічно готувалися не тільки до власне перевірки знань, а й до використання мови в реальному житті, наприклад: виконання усної чи мультимедійної презентації; занотовування розширеного монологу; написання ділового листа; переклад у двох напрямках у складній професійно-діловій ситуації; написання есе, яке пояснює точку зору студента; заповнення анкет, форм; пошук певної інформації в текстах, анотування професійної літератури; читання великого за обсягом тексту та виділення в ньому ключових ідей; розповідання історій.

Після проведення серії евристичних занять з опрацювання теми «Галузі народного господарства України» студентам контрольної групи було запропоновано написати есе з метою виявлення рівня освоєння теоретичних знань. Основними завданнями студентів було визначити й узагальнити ключові ідеї теми, дати власну інтерпретацію основним поняттям і можливим міжпредметним зв'язкам, необхідним для майбутньої фахової діяльності, правильне й доцільне використання професійної іншомовної лексики та граматичних конструкцій. Студенти мали виконати завдання, спираючись на власний досвід і рівень мовної компетенції, осмислюючи певні проблемні професійні ситуації. Ми визначили такі критерії оцінювання:

1. Обсяг письмового повідомлення. Відповідно до вимог навчальної програми з дисципліни, обсяг творчої письмової роботи повинен бути не менше 20 речень.

2. Зовнішній вигляд і структура. Оцінювана робота повинна мати акуратний зовнішній вигляд, повинні бути додержані правила орфографічного режиму (поля, абзаци), побудови твору (наявність експозиції, розкриття теми, наявність висновків).

3. Повнота розкриття змісту. При перевірці потрібно звернути увагу на достатність обсягу для розкриття теми, чи повністю твір відповідає змісту завдання творчої роботи, має достатню інформативну насиченість, справляє цілісне враження.

4. Лексична насиченість. Визначається, чи виявляє робота достатній лексичний запас студента, містить звороти, з'єднувальні кліше, різноманітні структури, моделі, відповідну термінологію.

5. Рівень сформованості граматичної компетенції. Оцінюється орфографія, морфологія, синтаксис. Робота відповідає високому чи достатньому рівням, якщо в ній немає граматичних помилок або наявні 1–2 несуттєві помилки, які не порушують акту комунікації, як, наприклад, використання сленгу чи діалекту. Більш суттєва кількість помилок свідчить про середній і низький рівень знань та веде до зниження оцінки.

6. Заохочувальний бал. Слід додати бал за оригінальність змісту й форми твору, у якому використовується епіграф, є посилання на висловлювання визначних діячів, нестандартні цитати, приклади з періодичних видань тощо.

Для перевірки та захисту даного освітнього продукту ми застосовували такі типи контролю: зовнішній (здійснюється викладачем за діяльністю студента), взаємний (здійснюється студентом за діяльністю товариша), самоконтроль (здійснюється студентом над власною діяльністю). Виконана робота проходила етапи її авторського захисту, рецензування товаришем і наступної самокорекції (удосконалення). Викладач перевіряє освітній продукт і виставляє відповідно до критеріїв оцінки. Студенти контрольної групи опрацьовували аналогічну тему, застосовуючи традиційні репродуктивні методи навчання та контрольної діяльності.

Отримані нами результати експериментальної перевірки демонструють постійну тенденцію до підвищення рівня освоєння теоретичних знань студентів експериментальних груп відносно незначних змін у контрольних групах, чим підтверджено ефективність технологій евристичного навчання. Якщо на початку проведення експерименту лише 17,5 % студентів із груп, у яких відбувалося випробування, виявили середній і достатній рівні освоєння, то під час виконання заключного контрольного завдання вже 84 % студентів показали суттєвий особистісний приріст у вигляді освоєних теоретичних знань, виявили високий і достатній рівень оволодіння теоретичними знаннями під час створення освітнього продукту та розв'язання евристичних професійних ситуацій.

Висновки. Використання діагностики в евристичному навчанні забезпечує високу навчальну мотивацію та стимулює майбутніх спеціалістів-агра-

ріїв творчо осмислювати навчальний матеріал. Наявність критеріального інструментарію орієнтує студентів на свідоме самовдосконалення власних продуктів пізнавально-творчої діяльності та використання іноземної мови в якості інструмента професійного розвитку. Такі діагностичні процедури відповідають основній ідеї евристичного навчання – стабільній і глибокій довірі до творчого потенціалу кожного студента, яка підтримується й посилюється взаємодією з викладачем, студентами, особистісно орієнтованим підходом до вимірювання навчальних досягнень. Таким чином, реалізується головне призначення евристичної діагностики – виявлення не тільки певного рівня досягнень, але й, насамперед, встановлення причин успіхів чи недоліків.

ЛІТЕРАТУРА

1. Закон України «Про вищу освіту» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>.
2. Ингенкамп К. Педагогическая диагностика / К. Ингенкамп. – М. : Педагогика, 1991. – 240 с.
3. Лазарев М. О. Творча самореалізація майбутнього вчителя в евристично-модульному навчанні / М. О. Лазарев // Професійно-творча самореалізація майбутнього педагога в інноваційній освіті : монографія / за ред. М. О. Лазарева. – Суми : СДПУ імені А. С. Макаренка, 2013. – С. 70–111.
4. Лазарева О. М. Самостійна творча діяльність як провідний чинник самореалізації креативного потенціалу особистості / О. М. Лазарева // Професійно-творча самореалізація майбутнього педагога в інноваційній освіті : монографія / за ред. М. О. Лазарева. – Суми : СДПУ імені А. С. Макаренка, 2013. – С. 262–288.

РЕЗЮМЕ

Белоцерковец М. А. Діагностико-критеріальний інструментарий евристического експеримента.

В статье раскрыты особенности педагогической диагностики в эвристическом обучении. Разработаны критерии для определения уровня освоения студентами аграрных вузов теоретических знаний по гуманитарным дисциплинам в соответствии с Государственным стандартом. Указано, что эвристические диагностические процедуры являются базисными для контроля овладения речевыми знаниями в учебных заведениях и деловых сферах Европы. Описаны критерии оценки созданного студентами образовательного продукта. Приведены статистические данные проведенного формирующего эксперимента с использованием процедур диагностики в эвристическом освоении теоретических знаний. Доказано, что такая диагностика эффективна при наличии адекватных критериев учебных достижений студентов в процессе профессионального становления.

Ключевые слова: педагогическая диагностика, эвристическое обучение, контроль, оценка, теоретические знания, образовательный продукт, критерии, формирующий эксперимент.

SUMMARY

Bilotserkovets M. Diagnostics criteria tools of heuristic experiment.

The article under review deals with innovative heuristic diagnostics approach to higher school studies. Today in Ukraine highly qualified multidisciplinary professionals with knowledge of foreign languages, ready to accept new and progressive trends and to participate in international cooperation and the formation of new attitude to Ukraine in Europe and worldwide are needed. An important role in the formation and training of such

professionals belongs to pedagogical diagnostics. Quality performed diagnostic procedures require adequate criteria for measuring personal progress made by students in the creation of meaningful educational products.

Our experimental work was carried out at Sumy National Agrarian University. The main focus of our experiment was aimed to determine the development of students' theoretical knowledge of the subject «Professional direction of foreign language skills». The aim of this course, according to the State standard of teaching foreign languages, is mastering practical knowledge of speech units and theoretical knowledge of the rules of their formation, theoretical knowledge of the language system, i.e. lexical, grammatical, phonological and orthographic competences, country study knowledge. We have defined four levels of development and gave their characteristics. At the elementary level, students were limited to memorization and repetition of material from the textbook and implementation of relatively complex but common tasks. The second level – reproductive is shown by attempts of theory elements interpretation. Third level is characterized by the application of assimilated knowledge. The criteria for forming the fourth, heuristic, level of learning is the availability of theoretical understanding of principles and the ability to create students' own theoretical knowledge.

Levels of development of theoretical knowledge by students at every stage of learning correspond to the content of the subject and to the recommendations of the Council of Europe obtained to establish the State standard of teaching foreign languages in Ukraine. After the series of heuristic lessons control group of students were asked to write an essay to identify the level of development of theoretical knowledge. We have identified the following criteria: volume of written work, appearance and structure, comprehensiveness of content, lexical richness, grammatical competence development level. Our experiment results showed constant tends to increase the level of development of theoretical knowledge of the experimental group comparing to the relatively minor changes in the control groups. Thus heuristic learning diagnostics tools are used for increasing academic motivation and encouraging future professionals to efficient creative study comprehension.

Key words: *pedagogical diagnostics, heuristic training, monitoring, evaluation, theoretical knowledge, educational product, criteria, formative experiment.*